

Executive summary

Opzet en methodologie van de studie

Het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap (VN-Verdrag, Engels: UNCRPD) werd door België ondertekend op 30 maart 2007 en vervolgens geratificeerd op 2 juli 2009. De doelstelling van het Verdrag is het waarborgen en specificeren van de mensenrechten en fundamentele vrijheden van personen met een handicap. Artikel 33, 2 stelt dat Staten-partijen een onafhankelijk mechanisme aanstellen dat belast is met het bevorderen, beschermen en opvolgen van de implementatie van het Verdrag. Het Interfederaal Gelijkekansencentrum vervult voor de federale staat en voor alle gewesten en gemeenschappen van België die rol. Als onderdeel van zijn opvolgingsopdracht heeft het de opdracht gegeven aan een Consortium bestaande uit KU Leuven (Sociale Wetenschappen en Publiek Recht), ULB (CEFES)-ULG, UHasselt (SEIN), UGent (Disability Studies) en UAntwerpen (CELLO) om een consultatie uit te voeren bij betrokken actoren. Door de opdrachtgever werden zeven thema's uit het Verdrag centraal gesteld om richting te geven aan de consultatie, namelijk 'Gelijkheid en non-discriminatie', 'Toegankelijkheid', 'Juridische en handelingsbekwaamheid', 'Vrijheid en veiligheid', 'Zelfstandig leven', 'Onderwijs' en 'Arbeid'.

De onderzoeksdoelstellingen waren:

1. identificeren van juridische, sociale, en materiële hindernissen en opportuniteiten betreffende de eerder genoemde thema's;
2. opstellen van een rapport dat deze vaststellingen samenvat, met inbegrip van aanbevelingen op inhoudelijk en methodologisch vlak

De consultatie werd georganiseerd uitgaande van het methodologische kader van een oplossingsgerichte systeemanalyse met focusgroepen. Daarin worden personen met een handicap zelf maar ook verschillende andere stakeholders bevraagd over hun persoonlijke ervaringen met als doel het identificeren van hindernissen in de toepassing van het VN-Verdrag en het zoeken naar oplossingen om deze hindernissen het hoofd te bieden.

De studie bestond uit een juridische analyse van het VN-Verdrag, gevolgd door een sociaal-wetenschappelijke analyse van de beschikbare wetenschappelijke en grijze literatuur. Deze werkzaamheden vormden de voorbereiding voor de dataverzameling, waarvoor de analyses

thematisch werden uitgevoerd in 51 focusgroepen met een totaal van 273 deelnemers in de Vlaamse, Franse en Duitstalige gemeenschap. Hiermee werden de inhoudelijke doelstellingen in alle gemeenschappen gerealiseerd. Het resulteerde in een rijke informatiebron over de stand van zaken aangaande het omzetten in de praktijk van de doelstellingen van het VN-Verdrag in België.

Tot slot werd een analyse van de data vanuit een transversaal perspectief uitgevoerd. In de rapportering worden de perspectieven van de verschillende betrokken partijen weergegeven, met bijzondere aandacht voor de stem van personen met een handicap zelf, hun organisaties en ouders van kinderen met een handicap.

Resultaten

Gelijkheid en non-discriminatie

De gerapporteerde culturele obstakels houden verband met stigmatisering (bijv. een a priori focus op 'problemen' die handicaps met zich meebrengen), gebrek aan begrip (bijv. redelijke aanpassingen zien als gunst en niet als plicht) en sociale uitsluiting (door geen rekening te houden met personen met een handicap en/of hen geen inspraak te geven). Het antwoord dat de deelnemers op deze problemen en barrières naar voren schuiven, is sensibilisering van zowel de algemene maatschappij als specifieke beroepsgroepen, maar ook van personen met een handicap zelf, die vaak onvoldoende op de hoogte zouden zijn van hun rechten.

De geïdentificeerde structurele 'discriminatoire' obstakels hebben ten eerste te maken met de (niet-)erkenning van de handicap. Het gaat onder meer over 65-plussers, waarbij het aanhouden van de leeftijdsgrens bij de erkenning van handicaps als discriminerend wordt ervaren, en bijgevolg het voorstel is om deze leeftijdsgrens af te schaffen. De herhaalde evaluatie van de erkenning van een handicap wordt als storend ervaren, zeker in gevallen waarin de handicap definitief is. Op dit vlak is een administratieve vereenvoudiging aangewezen.

Een tweede structureel aspect betreft de toekenning van ondersteunende middelen (waaronder het feit dat anderen beslissen over de noodzaak ervan) en problemen aan aanbod- en kostenzijde. Op het eerste punt benadrukte men de nood aan toekenning in dialoog, terwijl het tweede aspect aangepakt zou moeten worden door de aanbodzijde te verruimen (verschuiven van budgetten, vrijmaken van de markt, bepaalde beroepen aantrekkelijker maken, ...). Een derde structureel obstakel houdt verband met uitkeringen. Men wees op hiaten en valkuilen in de toekenning van uitkeringen, waardoor een hoger armoederisico dreigt. De oplossing zou hier gelegen zijn in het dichten van de geïdentificeerde hiaten. Het laatste obstakel van structurele aard zou problemen in de bestaande wetgeving betreffen. Zo zou in algemene wetgeving steevast te weinig rekening worden gehouden met personen met een handicap en de antidiscriminatiewetgeving zou dan

weer onvoldoende duidelijk en te weinig afdwingbaar zijn. De oplossing voor het eerste deelprobleem zou zijn om beschermende bepalingen in te bouwen in algemene wetgeving en altijd op voorhand duidelijk de diversiteit van 'de burger' voor ogen te houden. Mogelijke oplossingen voor het tweede probleem zouden liggen in het preciseren van de regelgeving (maar zonder de reikwijdte ervan in te perken).

Overkoepelende obstakels, tot slot, vallen uiteen in problemen van informatie enerzijds en 'watervaleffecten' anderzijds. Bij het eerste gaat het erom dat zowel bij derden als bij personen met een handicap zelf te weinig informatie en kennis voorhanden zou zijn betreffende allerlei zaken (ondersteuningspremies, regels, ...), waardoor discriminatie in de hand gewerkt wordt. Het antwoord hierop zou informeren en sensibiliseren zijn. Het begrip 'watervaleffecten' duidt dan weer op het probleem dat de ene uitsluiting de andere in de hand werkt, waardoor een 'discriminatieketen' ontstaat: zo leidt de ontoegankelijkheid van onderwijs tot de onmogelijkheid om toegang tot een bepaalde baan te krijgen, wat weer de financiële situatie van een persoon bepaalt.

Tot slot houdt een discussie over non-discriminatie ook verband met problemen betreffende het aanvechten van discriminatie. Er zijn een veelheid aan redenen die personen met een handicap hebben om discriminatie niet aan te vechten, met name financiële overwegingen; afhankelijkheid en angst voor represailles, beperkte draagkracht en onzekerheid over de afloop; en gebrek aan kennis van de eigen rechten. Oplossingen hiervoor bestaan in betere informatie en in het versterken van ondersteunende organisaties en ondersteuningsmaatregelen. Wat betreft die organisaties en instellingen werd nog specifiek gewezen op problemen zoals een beperkte beschikbaarheid en een gebrek aan onderlinge samenwerking en coördinatie. Mogelijke oplossingen op dit gebied zijn het systematisch informeren van verschillende stakeholders en het publiek, alsook het versterken van de rol van ondersteunende organisaties en van het onafhankelijk organisme.

Toegankelijkheid

Op beleidsvlak en institutioneel vlak werd door de deelnemers aan de focusgroepen erkend dat er stappen zijn gezet, en dat er ook expertise voorhanden is. Er is echter volgens hen een gebrek aan coördinatie, heldere strategieën en doelstellingen. De expertise wordt onvoldoende effectief aangewend. Zowel inclusive als universal design kunnen op veel belangstelling rekenen en dienen verder uitgebreid en aangemoedigd worden. De focusgroep deelnemers wijzen er op dat de uitdaging nog altijd schuilt in een gebrek aan sensibilisering, zowel gericht naar het grote publiek als naar de specifieke groep van professionals, bijvoorbeeld via het uitvoeren van simulaties. Er zijn een aantal opleidingen in de architectuur die hierin goede voorbeelden hebben gesteld, en tevens zijn expertisebureaus zoals Enter, Intro en Plain-Pied hierin ondersteunend.

Het realiseren van toegankelijkheid vereist een concrete aanpak in praktijk situaties waarbij de openbare ruimte, zoals straten en voetpaden, en publieke gebouwen en scholen prioritair aandacht verdienen. Er dient een specifieke toegankelijkheidsanalyse te worden gemaakt van scholen. In de focusgroepen werd tevens de nadruk gelegd op de toegankelijkheid van informatie, zowel wat betreft de nood aan begrijpbare, beschikbare, en volledige informatie

alsook de mogelijkheid om informatie beschikbaar te stellen voor verschillende groepen en op verschillende wijzen. De snelheid waarmee informatie ter beschikking gesteld wordt, is ook van belang gezien het voor veel mensen het verschil betekent tussen het al dan niet kunnen bijwonen van een activiteit. De uitbreiding van het op een eenvoudige manier voorstellen van informatie, bijvoorbeeld via pictogrammen, moet verder worden aangemoedigd. Verder moet de praktische expertise in het aangepast ter beschikking stellen van informatie verder worden verspreid. Easy-to-read materiaal voor dove mensen en mensen met een verstandelijke beperking en vertaalbaar materiaal voor blinde mensen dient te worden uitgebreid. Hierin bieden moderne communicatiemiddelen soms een uitweg, maar het is ook een kwestie van beschikbare alternatieve vormen van communicatie, zonder betuttelend te zijn, en aangepast aan de nood en aan de diversiteit binnen de groep van personen met een handicap.

De problemen op vlak van mobiliteit zijn goed gekend maar vereisen blijvende aandacht omdat mobiliteit voor personen met een handicap vaak het verschil betekent tussen al dan niet kunnen participeren in de maatschappij. Een aantal van die problemen zijn de moeilijkheden die verband houden met het verplicht reserveren van redelijke aanpassingen op openbaar vervoer, ontoegankelijke opstapplaatsen, onvoldoende gespecialiseerd vervoer, en onvoldoende toegang van voetpaden en van de openbare weg (door drempels, een tekort aan of verkeerd gebruik van geleidelijnen). Een van de grote uitdagingen hierrond ligt bij lokale besturen, die toegankelijkheid niet of te weinig als prioritair zien.

Juridische bekwaamheid

De focusgroepen gaven verschillende hinderpalen aan betreffende de juridische bekwaamheid van personen met een beperking. De beslissing om iemand juridisch onbekwaam te achten is zwaar ethisch beladen en de mogelijke gevolgen van een dergelijke beslissing zouden beter moeten onderzocht worden. Er is ook weinig informatie beschikbaar over deze problematiek en weinig aandacht voor de evoluties in de tijd betreffende de bekwaamheid van personen met een handicap om beslissingen te nemen. Wat de actoren betreft, geeft de vrederechter een beperkte inspraak aan de betrokkenen. Het kwam ook naar voren dat de familie een dubbelzinnige rol speelt, iets dat verder onderzoek verdient. Derden kunnen een meer neutrale rol spelen, ook al bleek dat bijvoorbeeld voorzieningen ook niet het best geplaatst zijn. Meer aandacht dient besteed te worden aan de communicatie met de persoon met een handicap.

Wat betreft de specifieke onderdelen van juridische bekwaamheid is gebleken uit de gesprekken in de focusgroepen dat het om verschillende problemen gaat. De familie kan zijn geprivilegieerde positie misbruiken in het beheer van financiële middelen. Zo kunnen familieleden stokken in de wielen steken als het gaat over keuzes, zoals huwelijk, kinderen, en het inhuren van ondersteuning. De obstakels voor personen met een handicap zijn veelvuldig. Velen getuigen van de negatieve kijk op hun situatie. Door meer sensibilisering kan dit verholpen worden. Personen met een handicap hebben het in vergelijking met andere personen ook vaak zwaarder om hun bekwaamheden te bewijzen, onder meer de bekwaamheid om beslissingen te nemen. Er dient bijgevolg meer rekening gehouden te worden met wat personen met een beperking wél kunnen (en niet wat ze niet kunnen). Dit

zou kunnen helpen om de negatieve houding van derden ten aanzien van de beslissingen van personen met een handicap tegen te gaan. Tenslotte is er een vicieuze cirkel op vlak van procedures in het geval van klachten: personen met een handicap moeten zich sterker weten te verdedigen, wat hen dikwijls ontmoedigt.

Op het gebied van juridische bekwaamheid kunnen we besluiten dat de focusgroepen hebben aangetoond dat de stem van personen met een handicap niet alleen weinig gehoord wordt maar ook dat er een zeer negatieve vooringenomenheid bestaat ten aanzien van beslissingen die genomen worden in functie van hun mogelijkheden. Er is een tekort aan een grondige expertise van de wijze waarop ze hun persoon en hun zaken op autonome wijze kunnen beheren op grond van gelijkheid met anderen.

Zelfstandig leven

De filosofie van 'zelfstandig leven' vraagt om leven met een handicap op te vatten als een levensproject waarin ondersteuning dient te worden geboden. Het debat hierover wordt vaak verengd tot benaderingen van overheidssteun die ofwel leiden tot een gespecialiseerd aanbod ofwel tot toegankelijkheid tot het regulier aanbod, en hoe dit aanbod verdeeld moet worden. Hierbij wordt er vaak aan voorbijgegaan dat het in een levensproject eerder gaat over het behoren tot een gemeenschap. In de focusgroepen werd uitgegaan van de filosofie van het levensproject waarin onderscheid moet gemaakt worden tussen onafhankelijkheid (zich zelfstandig kunnen beredderen) en autonomie (de kans om keuzes te maken). De deelnemers verkozen modellen die adaptieve capaciteiten vooropstellen, dus mogelijkheden om zich aan te passen voor personen met en zonder handicap. In de analyse van de ondersteuning ontstaat de ideale situatie als er een keuze is van zowel de kant van de zorgverlener als de zorgontvanger, maar die is dikwijls niet voorhanden. Personen met een beperking houden er van dat in de zorgverlening een onderscheid wordt gemaakt tussen (vrijwillige) familie en (vergoede) professionele hulp, maar een dergelijke visie is soms weinig voorhanden in het beleid. Vanuit de focusgroepen werd het versterken van de autonomie van personen met een handicap in het aangaan en onderhouden van relaties met anderen (professionelen en niet-professionelen) als een oplossing beschouwd. Hierbij moet de nadruk liggen op de keuzevrijheid van de persoon met een handicap. Het gaat dan over een en-en verhaal waarin reguliere diensten toegankelijk worden gemaakt in parallel met specifieke oplossingen, waarin zowel het natuurlijk als professioneel netwerk worden betrokken, en waarin het 'nothing about us without us'-principe steeds voorop staat. In een dergelijk perspectief dient dan een analyse te worden gemaakt tussen betrokkenheid van familie en professionele hulp (waarbij personen met een handicap willen dat de keuze voorhanden is, wat niet altijd het geval is). Tijdens de focusgroepen werd de analyse ook gemaakt betreffende persoonlijke assistentievormen, woonvoorzieningen, het betrekken van reguliere diensten, en het beschikbaar zijn van hulpmiddelen. Het recht op informatie en het recht op wonen zijn cruciale elementen waar de spanning tussen onafhankelijkheid en autonomie wordt aangesproken.

Onderwijs

'Inclusief onderwijs' blijkt in de Belgische context nog een onvoldoende duidelijk begrip te zijn. Er is volgens de deelnemers aan deze studie nood aan het verduidelijken van wat het begrip inclusie inhoudt in de schoolcontext (maar ook in andere domeinen van het sociaal leven). De reflectie over het concept dient te worden geïntegreerd in de initiële (leraren)opleidingen, in voortgezette opleidingen, in het kader van diverse opleidingen en in de inlichtingen voor verenigingen die personen met een handicap vertegenwoordigen. Dit geldt tevens voor het concept van de redelijke aanpassingen. Er dient een 'cultuur' te worden ontwikkeld van redelijke aanpassingen.

De deelnemers aan de focusgroepen hebben belangrijke hinderpalen geïdentificeerd aangaande de toegankelijkheid en de keuze van de school. Het is dan ook belangrijk dat ouders beter bewust zijn van hun rechten wat betreft de keuze van de school. De scholen dienen verplicht te worden om de weigering van een leerling te rechtvaardigen. Het plannen en uitwerken van infrastructuur, zowel wat betreft nieuwbouw als renovatie, dient in samenspraak met ouders van kinderen met een handicap te gebeuren, alsook met diverse deskundigen in het domein van verbouwing en inrichting, en met verenigingen van personen met een handicap. Tenslotte zijn er grote uitdagingen betreffende de toegankelijkheid van informatie.

Er werden ook hinderpalen aangeduid op vlak van de oriëntering van leerlingen en het onthaal in de scholen. De volledige procedure van de oriëntering dient te worden gedemedicaliseerd. Bij evaluaties moet de nadruk gelegd worden op de competenties en mogelijkheden. En dus niet op wat leerlingen niet kunnen. De financiering van een school zou los moeten staan van het al dan niet slagen van de leerlingen. Er moet meer aandacht gaan naar het klimaat van de scholen en de relatie met de gemeenschap. Er dienen middelen te worden ingezet die een efficiënte communicatie en uitwisseling van informatie tussen alle betrokken personen toelaten. De middelen en expertise die voorhanden zijn in het onderwijs zouden moeten gereorganiseerd worden zodat inclusief onderwijs versterkt wordt.

Arbeid

Betreffende activering werd de invulling van de notie "werk" en de relatie hiervan met de sociale zekerheidsregelingen van de welvaartstaat in vraag gesteld, waarbij het verbreden van "arbeid" naar andere activiteiten dan formele, betaalde arbeid op de open arbeidsmarkt gesuggereerd werd als een oplossing voor een deel van de ervaren participatieproblemen. Daarnaast werd de inactiviteitsval gerapporteerd als een belangrijk knelpunt in de activering van personen met een handicap. Vooral het gebrek aan flexibiliteit van uitkeringsstelsels en de financiële onzekerheid van intrede op de arbeidsmarkt door het verlies van bepaalde uitkeringen werden naar voor geschoven als grote belemmeringen. Er werden negatieve ervaringen gerapporteerd betreffende het stimuleren en dwingen van personen met een handicap in de richting van het beschermd arbeidscircuit, maar tegelijk werd het belang van dit circuit benadrukt, gelet op het gebrek aan kansen voor personen met een handicap door

de dominantie van marktwetten in de open arbeidsmarkt. Voorts werd de rol van loonsubsidies in het zoeken naar werk en in sollicitatieprocedures besproken, waarbij zowel negatieve als positieve ervaringen werden gemeld. Negatieve ervaringen hadden vooral te maken met perverse effecten van het vermelden van loonsubsidies bij sollicitatie en het gebrek aan duurzaamheid van deze incentive. Op dit vlak zou het beleid moeten bijgestuurd worden, aldus de deelnemers, zodat in de positionering van loonsubsidies minder nadruk wordt gelegd op het aspect 'rendementsverlies' en deze beschikbaar blijven voor de werkgever zonder beperking in de tijd. Bij sollicitatieprocedures ervoeren deelnemers ook vaak een gebrek aan kennis aan de zijde van werkgevers over de problematiek van werknemers met een handicap. Stages werden door de stakeholders ervaren als een effectieve manier om dit probleem (deels) aan te pakken. Quota en streefcijfers werden door sommigen als ineffectief beschouwd door het niet-bindende karakter ervan in België; anderen stonden hier negatief tegenover, omdat dit systeem niet de nadruk legt op de competenties van personen met een handicap, wel op hun label. Het begeleidingsaanbod voor werknemer en werkgever ervoeren veel stakeholders als te versnipperd, onvoldoende en te beperkt in de tijd. In dit verband werd gepleit voor meer transparantie en grotere investeringen van de overheid.

Bij het bespreken van de duurzaamheid van tewerkstelling werd het belang van redelijke aanpassingen door de stakeholders benadrukt. Er werden ook belemmeringen in het verkrijgen van redelijke aanpassingen gerapporteerd, onder meer een gebrek aan kennis betreffende beschikbare subsidies bij werkgevers en weigeringen van aanpassingen die door de aanvrager niet als onredelijk beschouwd worden. Er is volgens de stakeholders te weinig aandacht voor langdurige ondersteuning gericht op duurzaamheid van het werk. Tot slot ervoeren personen met een handicap die deelnamen aan de focusgroepen een gebrek aan kansen op interne loopbaan- en doorgroeimogelijkheden.

Met betrekking tot de herintegratie van personen die een handicap verworven hebben, bestond in de focusgroepen discussie over de ideale timing van het ondersteunen en stimuleren van herintegratie. De stakeholders stelden vast dat in situaties van verworven handicap bij veel werkgevers een grotere bereidwilligheid bestaat om de nodige aanpassingen te doen. Uit de gesprekken bleek dat de inactiviteitsvallen ten gevolge van het ontwerp van de uitkeringsstelsels ook hier een rol speelt.

Vrijheid en veiligheid

Vrijheid is een complex fenomeen dat deels van culturele aard is: personen met een handicap ondervinden stigmatisering, onbegrip en sociale uitsluiting in hun dagelijks leven. Vooral voor uitsluiting uit sociale activiteiten (werk, recreatie, cultuur) en sociale relaties werd door de deelnemers aan deze studie aandacht gevraagd. Ouders, broers, zussen en andere familieleden zijn volgens de deelnemers goed geplaatst om een rol te spelen in het wegwerken van sociale uitsluiting. Vrijheid heeft daarnaast ook een structurele component, waarbij de deelnemers vooral verwezen naar problemen op het gebied van toegankelijkheid en mobiliteit, wachtlijsten voor dienstverlening, een gebrek aan keuzemogelijkheden, en financiële aspecten. Tot slot situeren zich ook problemen in het genieten van vrijheid op het niveau van de persoon met een handicap zelf, zoals een gebrek aan assertiviteit en sociale

vaardigheden. De deelnemers raadden daarom aan om aandacht te besteden aan maatregelen die personen met een handicap kunnen helpen om flexibeler en assertiever te worden. Ook oplossingen die gericht zijn op het flexibeler invullen op maat van noden, uitklaren van obstakels, structurele en contextuele aanpassingen, bevorderen van inclusie, de noodzaak van het herbekijken van uitkeringen, investeringen in zowel thuis- als woonzorg, het ondersteunen van functionele velden, het bespreken en stimuleren van relaties (vriendschap, seksualiteit), en het aantrekkelijker maken van het zorgberoep (door opleiding van professionals in seksualiteit, mogelijkheid scheppen van gebruik van externe diensten, groepsdiscussies, delegeren van functies). De deelnemers zijn ook van mening dat er mogelijkheden liggen in de uitbreiding van het persoonlijk budget, en de uitwerking van geïndividualiseerde regelingen.

Wat betreft veiligheid zijn de opinies veel minder uitgebreid. De deelnemers stellen dat praktische obstakels de veiligheid kunnen bemoeilijken (zoals in het geval van gebrekkige communicatie of financiële problemen), dat bescherming tegen agressie en misbruik, en de rol van de familie in het opnemen van deze bescherming een probleem kan zijn. Verder verwijzen ze naar de aard van handicap zelf als een factor van risico, het gevoel van constante onzekerheid dat bestaat omtrent de situatie van personen met een handicap, en de rol van niet-competente autoriteiten (politie, ziekenhuizen, en gespecialiseerde instellingen). Als oplossing wordt goede communicatie vooropgesteld, naast aangepaste en universeel beschikbare informatie, goed uitgebouwde relaties, sensibiliseren van professionals, verbetering van toegankelijkheid en gericht inschakelen van derden.

Transversaal

In een gedeelte van de focusgroepen werd een transversale aanpak gebruikt, waar de problematiek van handicap centraal kon staan en aldus kon uitstijgen boven de specifieke thema's van deze studie.

Het concept van redelijke aanpassingen staat centraal in het huidige denken en handelen omtrent de problematiek van handicap. In de Belgische context is er nood aan studie over dit concept en de toepassing ervan in verschillende sectoren van het maatschappelijke leven. Dit vereist het vereenvoudigen van wetgeving en reglementering, efficiëntere dossierbehandeling, burgerschapsvorming, invoeren van flexibele aanpassingen in de context van arbeid, als de inzet van media.

Een tweede groep van voorstellen houdt verband met de mogelijkheid om beslissingen te kunnen nemen in het eigen leven. Het gaat hier bijvoorbeeld over het sensibiliseren van naasten die de persoon met een handicap kunnen helpen met het bekomen van capaciteiten om keuzen te maken. In onderwijsprojecten dient een grotere ambitie aan de dag worden gelegd op vlak van de cognitieve en socio-emotionele capaciteiten (namelijk zelfregulering van gedrag). Als het gaat over nieuwe wetgeving, is het belangrijk om personen met een handicap van bij het begin te betrekken bij het proces, en de impact van te nemen maatregelen in te schatten.

Een derde groep voorstellen heeft betrekking op de verspreiding van informatie. De informatie over rechten, vorming en de mogelijkheden tot assistentie dient versterkt te

worden. Ook het grote publiek moet beter geïnformeerd worden. Professionals moeten aangemoedigd worden om duidelijke en volledige informatie te verstrekken over diagnostische en andere evaluaties. De administratieve structuren dienen vereenvoudigd te worden en er dient meer transparantie te zijn in de gevolgde procedures. Personen met een handicap moeten betrokken worden in de advisering en vooral in de beslissingen die hen aanbelangen.

Een vierde groep van voorstellen heeft betrekking op personen met een handicap en hun verenigingen. Er is nood om transversale verenigingen op te richten die niet gericht zijn op een specifieke vorm van handicap. Personen met een handicap moeten gericht worden op het vinden op een goed midden tussen het vragen van assistentie en de inspanningen die ze zelf kunnen/moeten leveren.

Verdere actie en onderzoek

Gelet op de beperkingen eigen aan de methodologie van deze studie werden bepaalde subpopulaties binnen de groep van personen met een handicap in België minder tot helemaal niet bereikt. Daarom wordt aanbevolen in de toekomst deze leemte op te vullen via een sociaal-geografische benadering van handicap met aandacht voor relevante regionale verschillen die samenhangen met verschillend beleid en verschillende bevoegde instanties in de gewesten en gemeenschappen van België.

Voortgaand op de vaststelling betreffende het bereik van deze studie, wordt ook aanbevolen aandacht te besteden aan de invloeden van migratie in de problematiek van de toepassing van het VN-Verdrag in België. Dit speelt in de eerste plaats een rol in de grootstedelijke agglomeraties, maar wellicht ook daarbuiten.

De grote afstand tussen wetenschappelijke studies en personen die in armoede leven kwam ook in deze studie tot uiting. Het is van belang dat naast het bestaande inzicht uit kwantitatief onderzoek ook kwalitatief inzicht verkregen wordt in specifieke problematieken van personen die in armoede leven.

Een derde vaststelling aangaande de deelnemers aan deze studie heeft betrekking op personen met ernstige en meervoudige beperkingen, en personen met een zware verstandelijke handicap in het bijzonder.

In termen van de bevroegde thema's en deelthema's toont deze studie tot slot aan dat meer kennis moet verzameld worden betreffende de toegang van personen met een handicap tot onderwijs en gezondheidszorg. Uit de resultaten blijkt dat dit complexe en problematische velden zijn, waarbinnen meer inzicht noodzakelijk is om hindernissen en mogelijke oplossingen inzake de toepassing van het VN-Verdrag te identificeren.